

Ўзбекистон

ЎЗБЕКISTON ADABIYOTI VA SANATI

1999 йил

АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

26 ноябр, №48 (3534)

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг ҚАРОРИ

Ислом Абдуғаниевич Каримовни Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод этиб рўйхатга олиш тўғрисида

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига курсатилган номзодни рўйхатга олиш юзасидан Ўзбекистон Фидокорлар миллий демократик партиясининг тақдим этган ҳужжатларни қўриб чиқиб ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг Фидокорлар миллий демократик партиясидан Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловида номзоди овозга қўйилишига розилик аризасига кура, «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонуннинг 25-моддасига мувофиқ,

Марказий сайлов комиссияси қарор қилади:

Ўзбекистон Фидокорлар миллий демократик партияси томонидан курсатилган Ислом Абдуғаниевич Каримов Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод этиб рўйхатга олинсин.

Марказий сайлов комиссиясининг Раиси **Н. КОМИЛОВ**
Тошкент, 1999 йил 24 ноябр

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг ҚАРОРИ

Абдулҳафиз Мараҳимович Жалоловни Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод этиб рўйхатга олиш тўғрисида

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига курсатилган номзодни рўйхатга олиш юзасидан Ўзбекистон Халқ демократик партиясининг тақдим этган ҳужжатларни қўриб чиқиб ҳамда Ўзбекистон Халқ демократик партияси биринчи қотиби, Фанлар академияси Фалсафа ва ҳуқуқ институти директори А. М. Жалоловнинг Ўзбекистон Халқ демократик партиясидан Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловида номзоди овозга қўйилишига розилик аризасига кура, «Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисида»ги Қонуннинг 25-моддасига мувофиқ,

Марказий сайлов комиссияси қарор қилади:

Ўзбекистон Халқ демократик партияси томонидан курсатилган Абдулҳафиз Мараҳимович Жалолов Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод этиб рўйхатга олинсин.

Марказий сайлов комиссиясининг Раиси **Н. КОМИЛОВ**
Тошкент, 1999 йил 24 ноябр

Мен яқинда жанубий вилоятларимиздан биринчи номзодлар билан учрашувларимиз баъзи бирларида иштирок этиб қайтдим. Мухбир, бир ижодкор сифатида сайловчилар орасида номзодлар ва уларнинг ишончли вакиллари сузларини эшитарканман, кўп ҳолларда ҳайратдан ёқа ушлаган вақтларим ҳам бўлди.

Ҳўш, мен нимадан ҳайратга тушдим? Аввало, шуни айтиш керакки, муқобиллик асосида сайланажак номзодларимиз орасида депутат бўлишдек масъулиятли вазифани зиммасига олишга ҳар ҳафтадан арзийдиган, бунинг учун билими ҳам, тажрибаси ҳам етарлиган, халқ ва мамлакат келажигини ишончи билан бўлган муносиб номзодлар бор. Ва уйлайманки, сайлов кунини овоз бериш жараёнида ҳалқимиз, сайловчилар уларни қўйналмасдан топа оладилар... фақат бугун ана шу сайловчиларимиз айрим номзодлар томонидан чагитилмас. Сайловчилар турли ҳавоий ваъдалар билан чагитилиш, унинг қўйини пуч ёнгоққа тулдириш, кўппа-кўндуз кўни «аравани қўруқ олиб қочиш» одамларни оломонга айлантиришга уриниш ҳоллари эса бўлиб турибди. Бугун бу вазиятдан асло қўз юмиб бўлмайди.

Эҳтимол, мен ёздагидан бир-икки мақола билан сайловлар моҳиятини эскича тушунишдан асло воз кечишни истамаётган, била туриб сайловчиларни ўзи томонга олдириш учун эскича усулларни қўллаётган номзодларни инсофга чақириб ҳам бўлмас. Бироқ мен газетамиз муштарийларининг ақсариёти зиёли, маданиятли, илмли кишилар эканлиги, уларнинг орасида энг чекка жойлардаги қишлоқ муаллимлари ҳам

ган жойларга электр олиб боради, хуллас сизнинг барча таъшишингизни ўз зиммасига олади, агар сиз унга овоз бериб депутат қилсангиз, дейди. Ана бир бошқа номзод эса, агар мени сайласанларинг, фалон жойда сув омбори қуриб бераман, дейди. Ахир сув омборини депутат қурмайди-ку! Қонун чиқарувчи орган билан иж-

ган жойларга электр олиб боради, хуллас сизнинг барча таъшишингизни ўз зиммасига олади, агар сиз унга овоз бериб депутат қилсангиз, дейди. Ана бир бошқа номзод эса, агар мени сайласанларинг, фалон жойда сув омбори қуриб бераман, дейди. Ахир сув омборини депутат қурмайди-ку! Қонун чиқарувчи орган билан иж-

ИШТИЁҚ ЭМАС, МАСЪУЛИЯТ КЕРАК

АРАВАНИ ҚУРУҚ ОЛИБ ҚОЧИШ ДАВРИ ЎТДИ, ЖАНОБ НОМЗОД

қўйини назарга олиб, ҳайратимни ҳам, икромимни ҳам ошқор этишга қарор қилдим. Руй-рост айтиш керакки, номзодлар орасида халқ ва мамлакат манфаатини ўйлаб эмас, ўзининг ҳавоий хом хавёларида келиб чиқиб, депутатликка орязумдан бўлган, шахсий манфаатлари иштиёқидан қутула олмаган юртдошларимиз ҳам йўқ эмас

- Қўйинлар пуч ёнгоққа тўлмасин
- Оломон бўлманг...
- Сайловчига саволим бор.

роия органининг ваколатларини бундай чалқаш тушунадиган номзод, нахотки, бунинг меннинг сайловчиларим билмайди, деб ўйласа?!

Ўз-ўзидан савол-туғилади: бу номзод шунчалар қўли узун, шунчалар валломат экан, нега ҳозиргача қўл қовуштириб юрибди, шу айтилаётган ваъдаларининг ҳеч бўлмаса ундан бирини қилди, ўзининг нимага қодирлигини амалда исботлаб қўйса бўлмасми? Бу муаммолар унинг эсига нега энди, номзоди қўйилганидан сўнг тушяпти?

Аввало, депутатнинг вазифаси бу муаммоларни бажаришдан иборат эмас. Бу муаммоларни бажариш жойлардаги ҳокимликлар, маҳаллий давлат ва жамоат ташкилотларининг вазифаси. Нега булажак депутат парламентдаги қонун чиқариш ва уларни таъйирлаш, ва шу тариқа ҳаёт тараққиётига ҳисса қўшишдан иборат бўлган вазифасини унутиб, маҳаллий юмушлар билан шугулланишни ният қилиб олапти? Ё у депутатнинг вазифаси нимадан иборат бўлишини билмайди ёхуд мана шундай арзон-гаров ваъдалар билан сайловчи-

(Давоми 2-бетда)

ИСТАНБУЛ САММИТИ

Яқинда Истанбул шаҳрида бўлиб ўтган Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг навбатдаги саммитида хавфсизлик ва барқарор тараққиёт масалаларига алоҳида эътибор берилди. Саммитда Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов биринчи бўлиб сўзга чиқди.

Инсоният тарихининг яқунлаётган иккинчи минг йиллигида ялпи тинчлик ва барқарорлик муаммолари ўз ечимини тўла топмади. Гарчанд, дунё «совуқ уруш» ҳолатидан чиққан, Европа ўзининг янги дунёни мафкура жиҳатидан иккига бўлиб турган Берлин девори ўртадан олиб ташланган бўлишига қарамай, тинчликка раҳна солувчи омил ва воситалар ҳамон сақланиб турибди. Миллий ва этник моҳорлар, минтақавий танглиқлар ва бошқа шу каби ҳаракатлар тўғрисида одамлар ҳамон жабр-зулм қурмоқдалар.

Йигирманчи аср сунгида халқаро терроризм қайта бош кутара бошлади. Бунга ашаддий миллатчилик ва сепаратизм, диний фанатизм ва экстремизм қўшилмоқда. Натижада бу иллатлар ўз йўлини танлаб олган, эркини қўлга киритган суверен давлатларни демократик йўлдан олдиришга, бус-бутун минтақа ҳаётини издан чиқаришга, миллатлараро низоларни авж олдиришга ҳаракат қилмоқда. Энг қалтиси, юқоридаги мақсадларни қўлаб ҳаракат қилётган ёвуз кучлар ёшлар онгини захарлашга ошқора интилоқдалар. Шарҳловчи минбари.

Президент Ислом Каримов ўз нутқида ЕХХТ фаолиятини янада кучайтириш билан боғлиқ бир қатор тақлифларни ўртага ташлади. Юртбошимизнинг фикрича, ЕХХТ Марказий Осие минтақавий хавфсизлик тизимини шакллантиришда янада фаол бўлиши керак. Бу ўринда гап ушбу нуфузли ташкилот масъулияти остидаги минтақавий тинчлик ва барқарорликка путур етказишга ҳаракат қилётган ташкилотчи қўлаб қўйилган олднинг олини олиш тўғрисида бормоқда. Иккинчидан, бугунги кунда халқаро терроризмга қарши кураш марказини тузиш гоаят муҳим бўлиб турибди. Ислом Каримовнинг фикрича, марказининг асосий вазифаси «терроризм қўрқинчилари билангина эмас, энг аввало, халқаро терроризмини маблағ билан таъминлаётган, қўллаб-қувватлаётган, қурол-яроғ билан таъминлаётган жойларга манбаларга бўйича қабул қарорларнинг бажарилиши фаолиятларини мувофиқлаштиришдан иборат бўлиши лозим».

Гап шундаки, кейинги пайтларда халқаро терроризмга қарши курашга доир қўллаб ҳужжатлар қабул қилинмоқда. Аммо бу ҳужжатларнинг кўпи амалда самара бераётгани йўқ. Ислом Каримов таъкидлаб ўтганидек, айрим минтақалар, масалан Марказий Осие ўчун бевосита қўшимча бюрократик тузилмаларни тузиш билан иш битмайди. Яқинда БМТ Хавфсизлик кенгашининг беш доимий аъзоси дунёда террор ҳаракатларини авж олаётганидан ташвишланиб махсус баёнот қабул қилган эди. Анашу ҳужжатда ҳар бир мамлакат ўз ҳудудида ҳар қандай террористик актиларнинг таъйирлиши ва молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватланишига йўл қўймаслиги, террористларга, бундай ёвуз актиларни режалаштираётган, молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаётган ҳамда бу жиноятларни амалга ошираётган жиноятчиларга сийсий бошпана бермасликлари аниқ-равшан айтиб қўйилган эди. Таассуфки, бу ҳужжат ҳам ҳужжатлигича қўлиб кетмоқда.

Истанбул саммитида сўзга чиққан АКШ Президенти Билл Клинтон ўз нутқида Россияда кечаётган бугунги мураккаб жараёнларга алоҳида тўхталиб ўтди. «Биз Россияни барқарор, гуллаб-яшнаётган, дунё ишларида ўзининг салмоқли овозига эга, чегаралари мустаҳкам, ўз-ўзини ҳимоя қилишга қодир кучли демократик давлат сифатида қўришни истаимиз», — деди у. — Мен кўпинча ўз-ўзимга, уйлайманки, бошқалар ҳам шундай қилиш керак. Бордию Президент Елсиннинг ўрнида бўлганимда нима қилган бўлардим, деган савол бераман. Елсин меннинг ўзим Президент бўлиб сайланганимга қадар ҳам тинчлик учун курашувчи фуқаро сифатида ҳаётимда энг ёрқин таассурот қолдирган инсондир. Бир вақтлар сиз (Елсинга мурожаат этиб) Москвада танк устида турганингизда, руслардан эркинликни олиб қўйишга ҳаракат қилганлариде, исёнчиларга қарата «Бу ишни фақат мени ўлдирибгина амалга оширишингиз мумкин» деганингизда кўнглимиздан не кечиндилар ўтган дейсиз. Бордию ўшанда сизни Президент этиб сайлаётган, қанча кўйишганида, бугун бу ерда иштирок этаётган давлатларнинг раҳбарлари «Бу иш Россиянинг ички иши, бизга дахлдор эмас» демасдан, сизнинг, Россиянинг эркинлиги учун ўртага тушган бўлардилар».

Президент Клинтон бу гапларни Россия Чеченистон мисолида бағоят мураккаб вазиятни бошидан кечираётганини эътироф этгани ҳолда, рус қўшинларининг бу ҳудудни террорчилардан ҳалос этиш борасида танлаган ҳарбий тактикасини танқид қилиб айтди. Унинг фикрича, бомбардимонлар тўғрисида қўллаб тинч аҳолининг қурбон бўлаётгани оддий чечен фуқароларининг Россияга нисбатан нафратини оширади, бу регионда тинчликка эришиш йўллари янада мураккаблаштиради. Клинтон ўз нутқини яқунлар экан, қўйидагиларни алоҳида таъкидлади: «Биз бутун Туркияда туриб Чеченистон муаммоларидан, нотинч Кавказ ва шундай нотинч Болқондаги ташвишлардан баҳо юриштишимиз ўринлидир. Йигирма биринчи асрнинг қандай бўлиши кўп жиҳатдан Осие ва Европа ўртасида ётган улкан минтақавий воқеалар бундан бўён қай йўналишда ривожланишига, бу йўналишларни биз аънавий қандай идрок этишимизга, мусулмон дунёси ва Фарб ўртасидаги, ташкилотимизнинг (ЕХХТ) барқарорликка, тараққиёт ва демократияга эришган аъзолари билан ҳамон оддий инсоний хавфсизлик ва эркинликка эришмаган қисми ўртасидаги ўзаро муносабатларга боғлиқ».

Президент Клинтон ЕХХТ фаолиятига жуда катта эътибор берди ва унинг Европадаги миссиясини юксак баҳолади. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов эса бу нукта назарни асосан қўллаб-қувватлаган ҳолда ЕХХТнинг йиллик таъдирлари таъминини бу ташкилотнинг бевосита шафелигида минтақанинг бой табиий захираларидан, биринчи қалда, энергетика ва сувдан фойдаланиш, транспорт коммуникациялари, газ ва нефт қувурларини қуриш, экологик муаммоларни ҳал этиш бўйича аниқ иқтисодий лойиҳаларнинг ишлаб чиқиши ва амалга оширилишига доир чора-таъдирлар билан тўғридашнинг тақлиф этди. «Марказий Осиедаги беш мамлакатнинг барчаси, шунингдек, Европа Иттифоқи бўйича ҳамкорларимиз ҳам бундан манфаатдордир», — деб таъкидлади Ислом Каримов.

Истанбул саммитида қабул қилинган ҳужжатлар — Европа хавфсизлик хартияси, Истанбул Декларацияси ва бошқалар бу ташкилотга аъзо мамлакатлар халқларининг, умуман, ҳаммининг умумий манфаатлари учун хизмат қилади, деб умид қилишга асослар бор.

Аҳмадҷон МЕЛИБОВ

Муҳаммад ЗАЙНИДДИН САЙЛОВЧИ СЎЗИ

Йўқ, ҳали, сен ноиб бўлганинча йўқ
Ҳозирча шунчаки оддий номзодсан,
Берган ваъдаларинг пучми ёки тўқ,
Билмаймиз.
Ўзинг айт:
Фарқлай олармисан ёлғонни ростдан?
Елканга олмоқчи бўлганин бу юк
Зил-замбил,
Кимларнинг синмаган бели.
Бу юртинг эртаси порлоқдир, буюқ,
Лек бугун ҳам бор-ку.
Ноиб оқларми ишонса эли?

Кўпинг иши қийин, Сир эмас, ҳали Ҳар бошда бир ҳайл мавжуд-ку ахир. Сени қўловчилар бўлгани каби, Йўлдан урувчилар топилар ҳамон, Елкада юк билан ғоз юриш огир...

Йўлама,
Халқ иши осон экан деб,
Бир максад йўлдан ишмоқ — ният.
Фақат сен рост гапир:
Йўлбошимиздек
Мардмисан,
Ҳам оқил!
Кўлли бер, ишонсанг ўзингга фақат!

ЭРШИЯТИ ҚУР ДЕМОНЛАРИ

Республика Еш томошабинлар театри ўзининг 70 йиллик ижодий фаолияти мобайнида болалари маънавий соғлом руҳда тарбиялайдиган минбар бўлиб келган.

Бошқарувчи бадиийлик ва тарбиявийлик чамбарчас боғлиқ бўлади. Шунинг учун ҳам театр санъаткорлари олдига нафақат бадиий-эстетик масалалар, балки тарбиявий максадлар ҳам туради. Еш томошабинлар театрида томошабинлар умумий тарки-

саҳна асарлари кўп эди. «Семур» (Зулфия ва С. Сомова асари), «Тўғри ва эгри» (М. Швердин), «Скопеннинг на-ривердин» (Мольер), «Ким ҳанқар» (И. Аҳмедов, О. Толипов), «Али ва Вали» (Л. Махмудов), «Ҳаёт йўли», «Қалбим сенга интилар» (Ҳ. Умаров), «Ун саккиз ёшлигим» (М. Каримов), «Сирли сандиқ» (И. Аҳмедов, О. Толипов), «Ойгул ва Бахтиёр» (А. Бобо-жон), «Сўқатой-конфетвой» (П. Мумин) ва бошқа спектакллар

Зиямуҳамедова ва кўплаб бошқалар ишонч ва масъулиятни ҳис этган ҳолда бетиним меҳнат қилмоқдалар. 1993 йилдан бошлаб театр-га Ўзбекистонда хизмат қўриган санъат арбоби, Ҳамза номлидаги давлат мукофоти совриндори Олимжон Салимов раҳбарлик қилиб келмоқда. Ҳозирги кунга ҳам мустақиллик шарофати билан театрнинг репертуари бутунлай янгиланди. Саҳнага аввало-лабор болалар театрининг ўзини ҳосилгани белгилайдиган асарлар қўйила бошлади. Чўпоннинг «Кеча ва кундуз» романи асосидаги спектакл, «От қилнаган оқшом» (Т. Мурод қиссаси асосида), «Минг бир неча», «Зумраша», «Мунажжим», «Учар табиб», «Еввойи мушук», «Бош масхарабоз» каби спектакллар театрининг бугунги ижодий маъқени белгилади.

Бошқарувчи санъатнинг тарбиявий, маънавий аҳамиятини бугун амалда иқтисодий ва моддий-техник томонидан қўллаб-қувватлаш лозим. Болаларга хизмат қилувчи театрининг томоша зали совуқ, коммунал-хужалик ишларига бир йилдан бўён эътибор берилмайди, бини таъмирлаш ишларига муҳтож. Очигини айтсак, ёш томошабинлар театри бугун жамоат фикридан четда. Жонқурлар ичда фақат болалар театрига алоқадор бўлган санъаткорлар қолган ҳолос. Таниқли режиссёр Маҳкам Маҳамедов айтганидек, «Еш томошабинлар театри бугун фаолият қурмасда-да, эртанги кунга хизмат қилади. Эртанги кун эса йилларники. Шундай экан келажимизни ишончли қўлларда қўришни истаган ҳар бир киши болалар учун бирдай қайғурмоғи керак».

Тоҳир ЙўЛДОШЕВ, Санъатшунослик номзоди

экан. Ана шундай бир номзоднинг ишончли вакили сайловчилар билан учрашувда: бу киши энг фидойи кишиларимиздан бири, асло ишлаб чарчамайди, бева-бечора, етим-есирларнинг аҳволидан мунтазам хабар олиб туради, неча марта хабар олиш керак бўлса, шунча марта боради, аҳвол суради, ноғиронлар уйларидан мултола оёқ ўзмайди — нафакалари вақтида берилишини таъминлайди, муаллимлар иш ҳақларини ўз вақтида олиб туришини ҳам таъмин этади, электр борма-

Ў миллат деб қўйида ўл Ниҳоний, Ё дунё деб миллатдан ўз вафони —

сатрларининг муаллифи Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий таваллудининг 110 йиллигига бағишлаб, Қўқон шаҳрида адабий анжуман бўлиб ўтди. Тантана Мўқимий номидаги Қўқон давлат педагогика институтининг мажлислар залида очилди. Институт ректори И. Сулаймонов анжуманни очаркан, Ҳамза ижодининг аҳамияти ҳақида сўзлади. Профессор Лазиз Қайюмов «Истиклол ва Ҳамза» мавзусидаги маърузасида адиб ижоди шўролар замонини тулик очилмаганини, айрим фактлар жуда бурттирилиб, айримлари умуман тилга олинмасдан яширилганлигини таъкидлади. Ҳамза ижодини халққа тўла-тўқис етказиш бугунги ҳамзаашуносликнинг вазифаси эканини уқтирар экан, Л. Қайюмов Истиклол мафқурасидан келиб чиқиб, адиб меросига тўғри муносабат билдирилаётганига эътиборни қаратади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюмчаси раисининг биринчи ўринбосари, шоир Йўлдош Сулаймон давр ва шоир муносабатларига, профессор Собир Мирвалиев Ҳамзанинг насрий меросига тўхтадилар.

ҲАМЗА АБАДИЯТИ

ТошДУ доценти А. Алимбеков Ҳамза ижодининг Туркияда урганилиши, турк тилига таржима қилинган шеърлари ҳақида гапириб, чет элларда Ҳамзанинг «Шуро шоири» сифатида эмас, балки миллатни улуглаган, Ватанин куйлаган ижодкор сифатида қаралаётганини муҳимлигини таъкидлади. Олим ва тадқиқотчилардан У. Долимов «Абдулла Авлоний ва Ҳамза», Й. Солижонов «Ҳамза шеърлигида ранглар ва оҳанглари уйғунлиги», М. Ҳошимова «Ҳамза ижодида хотин-қизлар образи», Р. Тожибоев «Ҳамза ва Қўқон ҳадидлари», Н. Муминова «Абдурахмон Саъдий Ҳамза ҳақида», Э. Раҳимов «Ҳамза ижодида адабий мистификация» мавзуларида маърузалар қилдилар.

Анжуман иштирокчилари шаҳардаги шоир мўзелини зиёрат қилиши, унинг ҳайкали пойига гулчамбарлар қўйди. Таъдир Ҳамза номидаги Қўқон драма театрида таъдир давом этди. Театр жамоаси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий саҳна асарларидан лавҳалар, шоир газаллари билан айтила-диган қўшиқлардан ижро этишди. Мазкур илмий анжуман Ҳамза ижодида янгича ёндошиш, шоир адабий меросини бугунги кун нуктаи назаридан урганишда муҳим аҳамият касб этади.

«ДУРДОНАЛАР ХАЗИНАСИ» СОҲИБИ

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни бош таҳририяти мажлислар залида миллатимизнинг чин маърифатриварларидан бири Шорасул Зунун таваллудининг 100 йиллигига бағишланган хотира кечаси бўлди.

Мазкур адабий кеча муносабати билан намоийшга қўйилган янги китоблар бусагадаёқ барчанин диққатини тортди. Улар «Шарқ»да чоп этилган бўлиб, полиграфик жиҳатдан жуда сифатли эди. Ана шу китоблар ичидан «Дурдоналар хазинаси» номли китобини ҳамма катта севинч билан харид қилди. Чунки, ушбу чинама дурдоналар хазинаси Шорасул ота Зунуннинг ижодидан йилган эди.

«Қадимий кўлэмаларни титқилаб, ҳикматларни саралаб-саралаб, бундай китобни тузиш учун бир умр сарф этилиши зарур, — дея қулгимга пиширлайди шарқ мумтоз адабиёти шайдолари-дан бири, шоир Носир Муҳаммад «Дурдоналар хазинаси»ни меҳр билан варақлаётди. — Бу игна билан қудуқ қазиндан ҳам қийин иш»...

Кеча адабиётшунос олим Изаат Султон, мумтоз адабиётимизнинг йirik тадқиқотчиси Азиз Қайюмов захматхас олим ва маърифатривар муаллим Шорасул Зунуннос сабоқларини эслади.

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни директори Ислом Шогулмонов, таниқли ёзувчи Мақсуд Қориев Шорасул Зунун, илмий мероси аҳамияти ва «Дурдоналар хазинаси» китобининг чоп этилиши жараёни ҳақида сўзлади.

Шорасул Зунуннинг ўқаси — педагогика фанлари доктори Асқар Зунуннов, жиялари — таниқли олимлар Фарход ва Наримон Зунунновлар сузга чиқиб, ушбу хотира кечаси ташкилотчиларига миннаддорчилик билдирди. Кеча дастурини адабиётшунос олим Наим Каримов бошқарди.

Рустам МУСУРМОН.

ИШТИЁҚ ЭМАС, МАСЪУЛИЯТ КЕРАК

(Боши 1-бетда.)

ларнинг кўйини пуч ёнгоққа тўлдириб, чагитиб депутат бўлиб олмади. Агар сайловчилар мана шундай гирт ёлгон сўзлашдан ўзини тия олмайдиган номзодларнинг сохта ватанпарварлигига учиб, уларга овоз бериб юборса, эртага Парламентнинг савияси қандай бўлади?

Бу сайловчи чуккур уйлаб, мулоҳаза қилиб курайдиган жиддий масала. Машхур шоиримизнинг шундай мисраси бор: «Нақд жойда насия не керак, асли?» Урток номзод, насия гаплар билан сайловчилар эътиборини қозонаман десангиз хато қиласиз. Эҳтимол, сайловчи сизнинг бу ёлгонларингизни эшитиб, агар маҳаллий тураларнинг эътиборсизлигига одамларни эмас, ўз мафратининг кули бўлиб юрганидан кунгли озурада бўлса, чапак чалар. Бироқ урт-бешта чапакчиларнинг чапак чалиб қолиб кетади. Чунки халқимиз доно, элпарварлик ширини узага никоҳ ва байроқ қилиб олган кимсалар алдовига ўчмайди. Чунки асл ватанпарвар халқ манфаати йўлида нимаки ишга қўл урса бетаме қилади «сиздан угина-биздан бугина» қабилда юзсизларча иш тутмайди. Хайр қилса ҳам, саховат курсатса ҳам, эл-улуснинг оғирини ёнгли қиладиган, «юртнинг обод этадиган бирон савиб ишга қўл урса ҳам «Мен мана бу ишни қилаётман, куриб кўйинглар», деб қилади.

Шу уринда яна бир масала бор. Маълумки, шулар даридадан бизга оғир мерос қолди, жойларда ободончилик, маънавий хизмат соҳаларида оқсашлар бор. Бунинг устига айрим туманларда ҳокимликларнинг тураларча иш юритишдан онги ҳам, қўли ҳам бўшаётган амалдорлари унутиб, лоқайдлик ва эътиборсизлик тўша-виға солиб қўйган юмушлар, нуқсонлар топилиб турибди. Бир амалбад депутат бўлишга иштиёқи зур кимсалар одамлар турмушидаги мана шу етишмовчиликлардан устомонлик билан фойдаланиб қолмоқдалар. Бу нуқсонлари сайловчилар билан дуч келган учрашувларда айтиб чарчамаптилар ва мен ана шу нуқсонларни бир зумда йўқотиб берман, дея одамлар ишончига киришга ҳаракат қилмоқдалар. Одамлар «нонини тўя қилишнинг бошқача усули эмасми, бу?

Шубҳасиз, номзодларимиз орасида узларининг депутат бўлиб сайланишига кўзлари етганими ёки йўқми, бундан қатъи назар сайловчиларни чагитиб арзон обрў қозонишни уларига ор деб биладиган, мамлакат миқёсида фикрлайдиган, халқ дарди билан яшаётган чинакам фидойи инсонлар ҳам асло кам эмас. Турли оқуғлардаги сайловчилар билан учрашувлар чоғида мен ана шундай эл фарзандларининг кўпчилиги уртасида узларининг қандай тўтаётганларига ҳам ғувоҳ бўлидим. Улардан бири шахрисабзлик олима аёл ва йирик фабрика раҳбари Норбуви Сафаровдир. Аввало, бу аёл олима, тадбиркор ва раҳбар сифатида қилиб улгурган ишларининг ўзи баъзи номзодларнинг сингари насия эмас, нақд. Қолаверса, «Ватан тараққиёти» партиясининг номзоди сифатида баъзи ёш партияларнинг номзодлари сингари «аравани қуруқ олиб қочмасдан», нуқул насия гаплар, ҳавоий ваъдалар билан ишончга киришга уринмасдан ўз сайловолди дастури, ўз партиясининг йўлини

1999 йилнинг 17 ноябри. Мирзо Улугбек туманидаги Картография ва геодезия техникумининг мажлислар зали. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутатлигига Тошкент шаҳар 6-Мирзо Улугбек сайлов округидан курсатилган номзодлар билан учрашув. Участка сайлов комиссияси раиси томонидан ҳар бир номзод учун белгиланган вақт ичида ишончли вакиллар беш нафар номзод ҳақида, номзодлар эса узлари илгари сураётган дастурлари ҳақида гапириб беришлари керак. Учрашувга келганлар эса, беш нафар номзоднинг қайси бири депутатликка лойиқлигини билиш учун уларга синчковлик билан тикилиб, уларнинг ҳар бир ҳаракатига эътибор беришар, айтган сўзларини ақл тарозисига солиб қўришарди. Номзодлар бири-кетин гапиришаркан, уларнинг ҳар бири ҳам депутатликка муносиб кишилар экани тобора ойдинлаша борди. Лекин, улардан бири — Миллий тикланиш демократик партиясидан курсатилган номзод Гуландом Боқиевнинг сўзларидан кейин кўпроқ ва узоқроқ қарсақ чалинди. Са-вол-жавоблар ҳам тугаб, учрашув поёнига етай деганда, бир онахон чиқиб, Г. Боқиевага гул тутқазди ва унинг пешонасидан меҳр билан упиб қўйди... Зал бир қалқиб тушди. Беш нафар номзоддан бири сайловчиларнинг бунчалик

эҳтиромига сазовор бўлганининг боиси нимада? Биз, учрашув катнашчилари беихтиёр бу саволга шундай қатъий жавобни бердик: Гуландом Боқиевнинг дастурида ёшларимизнинг истиқболи билан боғлиқ режалар бошқа номзодларни- култети деканлиги ҳам унга ишониб топширилди. Қилинган ишлар ҳажми нидога кўп эди. Бир-икки ой ичида туқилиб қолган турт қаватли иморатни ўқув биносига лойиқ қилиб таъмирдан чиқаришнинг ўзи бўладими? Ҳа, ўқув йили бош- журналистика факултетига қабул қилинган оқдани зияд талаба ўқиш учун ҳамма нарсанинг тахт турганини куриб, кўзларига ишонимдади. Унинг кўзларига севинч ёшлари қалқиди. Айтишга осон, лекин уша кунга келгунча, дам олиш демай,

ФИДОЙИЛАРДАН БИРИ

байрам демай, эрта тонгдан то кечгача югурди. Биз унинг фаолиятидаги бир қирра устида суз юрдик, холос. У қайси лавозимда ишлагани (унинг меҳнат йули: лаборант, катта лаборант, ўқитувчи, катта ўқитувчи, доцент, профессор), ҳамма бутун кўн-гайратини сарфлашга тиришди. Дарвоқе, яна бир нарсани айтмасдан бўлмас. Кимки раҳбар Гуландом Боқиевнинг ҳузурига тўлали соҳасидими, тарбия юзасидими, бирор-бир тақлиф-мулоҳаза билан келса, у «Яхши, уйлаб кураимиз, демайди. Шу оғирининг эътибори мутасадди кишилар билан маслаҳатлашиб, ижро-чиларга тезда йул-йўриқлар бериб, ташаббусни ўз зиммасига олган ҳолда ишга киришди.

Очғини айтганда, депутатлар ҳақида гап кетганда, биз уларга бир оз ишон-чсизлик билан қарашга урганиб қолганми. Рост-да, сайлов олдидан улар тоғ-тоғ

лангунга қадар машғуллар олиб борувчи профессор ўқитувчилар корпусини шакллантириш ҳам осон эмасди. Замонавий асбоб-ускуналар, жиҳозлар олиш, турли ўқув кабинетлари ва студиялар ташкил қилиш керак. Хуллас, иш ҳажми кўп эди. Лекин 31 август кун мутасадди кишилар, университет раҳбарияти, энг муҳими, бу йил халқро

ваъда бериб, сайловдан утиб олган, «сувга уриб кетганлари» кўп бўлган. Шунинг учун ўзининг қадрини уйлаган одам номзодлар турғисида ёзганда, минг мулоҳаза билан ёзди. Бу тўғуллар маъмур сатрлар муаллифига ҳам ёт эмас. Аммо депутатликка номзод Гуландом Боқиевни Сизга тавсия қиларканман, муҳтарам газетхон, кимни тавсия этаётганимни яхши биланман, у ҳақда нима ёзаётганим учун тўла масъулият ҳис этаман. Биргина факт келтирайин: узи ишлаётган университет учун хорижий мамлакатларга кўп миқдорда маблағларини жалб этишга ҳаракат қилиб, 500 миң долларлик грант олишга, улар жарафини учун асбоб-ускуналар, китоблар ундиришга муваффақ бўлди. «Аёл боши билан» Гуландомнинг бу каби катта ишлар қилаётганини куриб, «Отанга раҳмат!» дегинг келади.

Гуландом Боқиевнинг депутат бўлиш-бўлмаганини сайловчиларни ҳал қилади. Лекин мен бир нарсани аминман: агар борди-ю, у депутат бўлса, Олий Мажлисида билимдон, ишчан, серғайрат; муҳими, бир фидойи аъзога эга бўлади. Ҳар ҳолда, Гуландом Боқиевага ушшан депутатларимиз бўлса қандай!

Бойбўта ДЎСТҚОРАЕВ

ХАЛҚ ДАРДИДА ЁНИБ...

Ҳар бир инсон ўз тақдирини, юрт тақдирини ишончли кўзларига топширишни истади. Зеро, бугунги сайловчилар ўз номзодлари қандай фазаилатларга эга бўлишлари лозимлигини ҳақда яхши биладилар.

Номзод кишилар ишончли қозонган, давлатимиз, юртимиз равнақида хизмат қилувчи қонунлар ишлаб чиқишига муносиб ҳисса қўша оладиган шахс бўлиши лозим. Назаримда, 81-ХАТИРЧИ САЙЛОВ ОКРУГИДАН (НАВОЙИ ВИЛОЯТИ) Олий Мажлис депутатлигига Миллий тиланиш партияси томонидан номзод қўйилган ёзувчи ва журналист Ашурали Жўраевда бу хислатлар мужассам. Уни республикамизнинг чекка жойларида ҳам яхши танишадим. Чунки у ўзининг матбуотдаги чиқишлари, бахс-мунозарага чорловчи мақолалари, телевидениедаги курсатувлар билан аллақачон кишилар қалбидан жой олишга улгурган.

Унинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси санъат бўлими мудирлиги сифатида олиб борган фаолияти ҳам кўпчилигининг ёдида. Газета-саҳифаларида босилиб чиққан «Ҳамқишлоқларимга мактублар» рукнидаги мақолалари содда, раво, бадий услубда

ёзилгани, долзарб муаммоларни қамрагани, одамларнинг юрак тубидаги дардлар тилга олинган бос тезда ўз муҳлисларини топди. Ҳар бир мақоладан сўнг таҳририят қўллаб мактублар оларди. Ҳар бир мактуб ортида инсон ва журналист Ашурали Жўраевнинг қалби, изтироблари туради. Бу мақолалар юзага келгунча у қанча жойларни кезган, айниқса, ўзи туғилиб ўсган юртда, Жалойир қишлоғи одамлари орасида кўп бўлган. Улар билан булган мутасадди учрашувлар, дилдан сўхбатлашишлар ёниқ, ҳароратли мактубларнинг туғилишига сабаб бўлган.

Умуман, Ашурали одамлар орасида кўп бўлади, хизмат сафари биланми ёки ўз иштиёри бўйичами, қишлоқларни кезади. Уни халқ ҳаёти, оруз умидлари, армонлари, қувонч ва ташвишлари қизиқтиради. У қадок кўлар меҳнатини енгиллаштириш, турмуш шароитини яхшилаш, қандай қилиб уларнинг кўнглини кутариш йўлларини излайди.

А. Жўраевни санъатимиз ва адабиётимиз, маданиятимизнинг бугунги аҳволи, улардаги ютуқ ва муаммолар, долзарб масалалар ҳам кўп йилантиради. Унинг Ўзбекистон телевидениеси фаолиятига бағишланган бир қанча чиқишлари, замонавий қўшиқчилик санъати, театр, кино борасидаги курсатув ва

мақолаларини эслаш кифоя. Айниқса, унинг телевидениеда қўшиқчиликка бағишланган бир неча курсатувлардаги дадил фикр-мулоҳазалари, тақлифлари кўпчилигининг ёдида қолган.

Бугунги кунда у «Муштум» журнали ва «Афанди» газетасида бош муҳаррир сифатида олиб бормоқда. «Афанди» газетаси нисбатан янги ташкил бўлганига қарамай, аллақачон ўз ўқувчиларини топиб улгурган. Бунинг сабаби аввало, Ашуралининг яхши ташкилотчи эканлигидадир. Чунки у «Муштум» ва «Афанди»ни бугунги ўқувчи дидига мос қилиб нашр эга оладиган уюшқоқ, аҳил, ишга чанқоқ, кишилар дарди билан яшашга қодир жамоа ташкил қила билди. А. Жўраев бошлаган ишини охирига етказадиган, имкониятларини тўғри йўналтири оладиган, бугуннинг талаб ва эҳтиёжини сезгирилик билан ҳис этадиган моҳир журналист, ишчан раҳбар ва иқтидорли ёзувчидир. Унинг машхур санъаткор Ботир Зокиров ҳақида китобини кўнчилиқ яхши билди.

Ўзбекистонда хизмат қурсатган журналист Ашурали Жўраев юртимиз, кишиларимиз келажигини уйлаб иш қурайдиган, ўз бурчини одамларга хизмат қилишда деб билган яхши ишкорлардан бири. Уйлайманки, А. Жўраевга ўшшан одамларнинг номзодини Олий Мажлис депутатлигига курсатган киши янглишмайди.

Гулчехра УМАРОВА

ЭЛ СЕНИ СЕВДИМИ...

Абдуазим Ҳақимович ишни баъзилар каби идорадан бошламайди. Субҳи содақ бўлиши билан кўча машинага ўтириб, кўча-кўйларни айланади, маҳаллаларга кириб чиқади, корхоналар худудини кузатади, ўқув юртлари қурилишини бориб куради, туй-маъракаларга қиради, бева-бечораларга ахволидан хабар олади. Маҳалла оқсоқоллари билан сўхбатлашади, зивиллар билан мулоқотда бўлади. Туман худудидаги қувончлару ташвишлар, муаммолар, ҳал қилиниши зарур масалалар, қарабсизки, бешбармоқдай аён.

Зотан, халқ дуосини олиш, эл-юрт ишончини оқлаш осон эмас. Бунинг учун тул-қун ишлаш, ҳалол, сидқидил меҳнат қилиш талаб қилинади, элим-деб, юртим деб ёниб яшамаган раҳбарга қийин бўлади, эл назарига тушсаю элнинг назаридан қолса, бу — ёмон! Абдуазим Ҳақимович бу анчик ва очик ҳақиқатни яхши англайди.

Ҳоким қабулхонасидаги телефон кўнгирақлари тиним билмайди, бу даргоҳга юмуш билан келганлар ноумид бўлиб чиқиб кетмайдилар. Абдуазим Мажиловнинг ҳаёт йўли ҳам, меҳнат фаолияти ҳам ибратли. 1953 йилда Тошкент шаҳрида туғилди. Тошкент Автомобиль йўллари институтига ўқишга кириб, уни «Йул қурилиши машиналари ва ускуналари» мутахассислиги бўйича 1977 йили битирди. Меҳнат фаолиятини 1970 йилда металлургия комбинатида оддий чилангаридан бошлади. Ўзбекистон Республикаси Автомобиль йўллари вазирига қарашли корхоналарда ишлаб, муҳандисликдан вазири уринбосарига булган йўлини босиб ўтди, йул ҳужалигида замонавий, улкан раҳбар си-

фатида шаклланди. Серғайрат, ташаббускор, тиниб-тинчимас Абдуазим Ҳақимович кўп ўтмай элнинг назарига тушди, кўпчилигининг меҳр-муҳаббатини қозонди. 1997 йили Мирзо Улугбек туман ҳокими вазири сифатида тайинланди. Бу туман пойтахт туманлари ичида худудий кенглиги, санаот қорхоналарининг қуллиги, кўп миллатли аҳолиси, хуллас, муаммоман аҳволи билан ажралиб туради. Абдуазим Мажилов бу ҳақиқатни тўғри, оқилона англаб, туманда аянагага айланган ишларга замонавий раҳбар сифатида киришиб кетди. Уддабурдон, тажрибали, ўз касбига фидойи кадрларни ўз атрофида тулади, уларга бошқоқ бўлди. Хужалик ишларида орттирган тажрибасига таяниб иш тутди, кўпроқ диққат-эътиборни бунёдкорлик ишларига қаратди. Инфоторматика ва машинасозлик коллежлари, Алоқа институти академик лицейи, турт қаватли оилавий поликлиника, «Нур» маҳалла гузарии, «Буз» бозори, «Бого-Эрам» маданият ва истироҳат боғи каби қатор маданий-маънавий, илмий-ҳужалик мажмуалар фойдаланишга топширилдики, бунда ҳокимнинг шахсан муносиб ҳиссаси борлигини тумандаги-лар эътифдор этишади.

Ҳа, йул қурган, кўпроқ кўрдирган, ариқ ҳамма, сув келтирган, элнинг ҳожатини чиқарган ҳар бир киши савоб-

га кумилади. Эзгуликнинг изи гул, деб беҳудага айтмайдилар. Шу боисдан ҳам туман ҳокими ўй-ҳў қурилишига, ободонлик — кўккаламзорлаштиришга, маҳалла-гузарларни намунали бўлишига, халқнинг ичимлик сув ва табиий газ билан таъминланишига эътиборни қўйди. «Ирригатор» мавзеида олтига туққиз қаватли, «Буз» кучасида туртта, Содиков кучасида иккита, «Сайрам» кучасида учта турт қаватли тураржой бинолари қуриб битказилди, уй эгалари кўчиб ўтди, ҳовли тўйлар бўлди. 37 км майдонга сув қувурали йўналишига, деярли барча худудлар каналлаштирилганлиги, аҳоли ичимлик сув ва табиий газ билан таъминланганлиги ҳоким Абдуазим Ҳақимовичнинг ишчан фаолиятига берилган баҳо. Туманда жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш устида самарали, амалий иш олиб борилмоқда. Республика Миллий банки, Солиқ қўмитаси спорт иншоотлари жаҳон андозаларига мос даражада қайта таъмирланди, ун иккита спорт майдончаси барпо этилди. Айниқса, Абдуазим Ҳақимович «Трактор» футбол клуби президенти сифатида миллий футболимиз равнақиға муносиб ҳисса қўшмоқда.

«Бағрикенглик, халқ дардига малҳам бўлиш, унинг эҳтиёжларини қондиришга интилиш, ҳозиржавоблик ҳокимимиз Абдуазимжоннинг инсоний фазилатларидир, — дейди туман маҳаллалар оқсоқоллари

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ

Сайлов дегани ўзбек тилининг катта изоҳли лугатида айтилишича, сайламоқ сўздан олинган бўлиб, танламоқ, танлаб, саралаб олмақ дегани бўлади. Бу — кўпчилик ичидан ўзингизга маъқул нарсани ёки одамни танлаб олиш деганга тўғри келади. Илгарилари сайлов дегани номмагина буладиган бир масхарабозликдай нарса эди. Яъни, сиз учун биров танларди, юқоридегилар узлари учун керакли одамларни узлари танлаб, кейин сизга «сайлатиб» олишарди. Яратганга минг шукрки, бундай бемаънигарчиликдан қўтилдик, ўз юрту давлатимизга ўзимиз ҳужайин бўлдик, вакилларимизни ҳам ўзимиз сайлайдиган бўлдик. Бу — истиқлолимиз берган буюк незматлардан бири. Тўғри, бу йилгидек ҳақиқий сайловларга осонгина эришганимиз йўқ, бундан олдинги сайловларда ҳам унча-мунча эҳсиша, юқоридан курсатмалар билан сайлашлар учраб ту-

САЙЛОВ ДЕГАНИ...

рарди. Энди хоҳ олий бўлсин, хоҳ куйи — қонун чиқарувчи идораларимизга вакиллари турли вәриятлару ҳокимият идоралари ва қолаверса, мустақил номзодлар орасидан муқобил тарзда сайлайдиган, яъни кўпнинг ичидан танлаб оладиган бўлдик. Яна шуниқса шукрки, бизда сайловлар баъзи бир қўшни, бир вақтлар бизга «улуг оғалик» қилган мамлакатлардаги сингари «ол-ха-ол», «ур-ийикит» тарзида эмас, бутунлай бошқача, шарқона, ўзбекона андиша, одоб, сабр-тоқат билан уятапти. Телевизор экранларида курганинда кўнглинг айнийдиган, Жириновскийга ўшшан телвато нухсалар «мени сайлайсан» деб ҳамманнинг таъбини тирриқ қилаётгани йўқ. Бизда бир фикр, бир масаладаги, эл-юрт тараққиётини уйлайдиган, шу йўлда белини маҳкам болаган номзодлар аксариятни ташкил қилади.

Лекин, ҳар тўқисда бир нуқси деганларидек, бугунги сайловлар таралдуди даврида ҳам айрим камчиликларни куриш мумкин. Сайловларнинг янгиша, тула демократик таъмоилларда утишидан кўпчилик хурсанд. Лекин авваллари яққаю яғона номзод сифатида сайловдан силлиққина утиб юрганлар сал... ташвишда. Баъзилар янги сайловларнинг моҳиятини тула айтмайди, ҳамон ваъда беришда давом этмоқдалар: «Мени сайласангиз ндоқ қиламан, бундоқ қиламан...»

Ана шунақалардан биттаси яқинда каминани узига «ҳайбаратқалачиликка» ёлламоқчи бўлувди, аммо мен унинг қилиб юрган ишларидан хабардор эдим, ўз вақтида «бизни маъзур тутасиз», деб қутулдим. Майли, кураш қизисин, аммо мана шунақа пойгадан устамон одамлар фойдаланиб қолшмас-ю камтар, иш билан банд ҳақиқий номзодлар бир чекда қолиб кетишмасе булгани. Кўни кеча ана шундай камтарин инсонлардан бири, эл таниган адабиётшунос олим, беғуноҳ шахид кетган аждодларимиз хотирасини тиклаш жағмарасининг раиси Наим Каримов домла билан учрашиб қолдим. У киши «Миллий тикланиш» партиясининг тавсияси билан Наманганнинг Поп туманидан Олий Мажлисимизга номзод қилиб курсатилган экан. Мен у кишидан сайлов таралдуди қандай бўлишини сўрасам олим маъюсона қуриб қўйдилар. Маълум бўлишича, Наим Каримов сайловчилар билан учрашиш учун Полга борган эканлар, «Учрашувлар утиб бўлди, кеч қондигиз, домла» деб қайтариб юбориш бўлди. Балки, ҳақиқатан ҳам шундай бўлгандир, аммо олим ўз сайловчилари билан учрша олмабди. Хурматли поплликлар кимни сайлашларини узлари ҳал қиладилар, аммо бутун фикри-зиқри эл-юрт гамида, беғуноҳ қатл этилган Усмон Носир, Чўлпон ва бошқа аждодларимизнинг хотирасини абадийлаштиришдек ишга бош-қош булган Наим Каримовдек қомил инсонга овоз берган киши хато қилмайди. Хуллас, сайлов яқин, галвир сувдан кутариладиган вақтлар келади ва мен бир зивли сифатида халқимиз узига курсатилган буюк ишончини оқлаб, ҳақиқатан ҳам халқ қорига ярайдиган, ҳақиқий ватанпарвар, элпарвар, қомил инсонларни сайлаб олишига ишонаман. Сайловлар ўзимиз кутгандан ҳам аяло даражада утиб, мамлакатимизда ишлар яна ҳам яхши юриб кетсинки, ҳаётдаги барча иллату камчиликлар тугаб биздақа ҳажвчилар ишисиз қолсин.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

Сотим АВАЗ

БЕНАЗИР МУЛКИ САОДАТ

ВАТАНИМ

Куюндек кўзголган фотиҳ Искандар,
Туғлари кўннинг-да тоқига етган.
Аммо, ажабларким, румолик қайсар,
Хоразмга қўлин теккизмай кетган.

У нечук шахд этса, етгудек ерга,
Оташ ёғдирмади қилич дамидида.
Балки бир илоҳи инсофин берган,
Пайгамбарлар, мулким,
деган заминда.

Балки у ҳис этган шон маррасининг,
Қадаҳи лиммо-лим қонга тўлганин.
Эҳтимол, ўйлаган қум заррасининг,
Битта жаҳонгирнинг боши бўлганин.

Эҳтимол Амунинг шитоблариди,
Минг битта исбннинг руҳи кезгандир.
Балки у юлдузлар хитобларидан,
Йўлдан адашганин ногоҳ сезгандир.

Тарих дафтарлари ўтиб қўлма-қўл,
Бугун кўп варағи титилган, ўчган.
Тасаввур хатога кўп қўймишдир йўл,
Ҳақиқат ёғдуси руҳларга кўчган.

Ватаним, шарафинг бахтдан устивор,
Сени деб жонимиз орзу йўлида.
Сенинг тарихингнинг бир
зарраси бор,
Искандарнинг очик кетган қўлида.

Ватан аввал тилдан бошлангай,
Ўз тилинг илдизи жонингнинг.
Муштипар ва мунис онангдай,
У мудом олади ёнингни.

Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.

У отангдай бўйинга муштоқ,
Ҳар бир қадамнингни қўллайди.

Ватан — ёзув, минг йил чоҳидан
Хатлаб, илм берган ҳар қуни.
Дўст-ёрингдай ҳар нигоҳидан
Жоннисорлик ёғилар унинг.

Ватан минг-минг ўзгалар аро
Ўз-ўзингдир — ёниқ юрагинг.
Фарзандингдай, унда аввало,
Яшар ўтмиш ва келажакнинг.

Ватан деб фахр айласин ҳар ким,
Қачон, қайси маконда бўлсин.
Мудом тугал бўлгин, Ватаним,
Тўрт мучанг омонда бўлсин.

Ишқинг интибоҳи жонимда менинг,
Васлинг иштихоби қонимда менинг.

Банд эрур сарнигун ўю хаёлим,
Кўнгил қиблагоҳи — хонимда менинг.

Жисм тоғ масаллик, ҳар заррасидир
Ушқоқларнинг оҳи — қонимда менинг.

Меҳрим кўргузмак агар истарсан,
Жабр кўргуз гоҳи ёнимда менинг.

Кўзингдан қаҳр эмас, раҳмат ёғилгай
Кўз тушган илоҳи онимда менинг.

Орзулар бир мужда ҳар тонг ҳисобда,
Ким фироқнинг чоҳи сонимда менинг.

Кимсакам ҳад этмас, мен беҳад
севдим,
Ўлдирсанг гуноҳи шонимда менинг.

ЎЗБЕКИСТОНИМ ЎЗИНГ

Завқу шаақ, фахру гурур,
ҳам сурур қоним ўзинг,
Азму қарор ҳам шитоб,
дилда уммоним ўзинг,
Агар гул орзуласам,
боғу бўстоним ўзинг,
Нафақат жисмим ўзингсан,
шу азиз жоним ўзинг,
Беназир мулки саодат,
Ўзбекистоним ўзинг.

Қалбдаги меҳринг сабаб,
ишқ ила ошна эсам,
Бекиёс кўркинг сабаб,
шеърга мен ташна эсам,
Ер, кўёш, ойинг сабаб,
қунда бир яшна эсам,
Нафақат жисмим ўзинг,
шу азиз жоним ўзинг,
Беназир мулки саодат,
Ўзбекистоним ўзинг.

Токи жаҳон бор экан,
сен бўлурсан барқарор,
Чунки ўтлуғ меҳру илос,
қалбимизда устивор,
Ҳар лаҳза, ҳар сония,
ҳар қуни сенда пойидор,
Нафақат жисмим ўзинг,
шу азиз жоним ўзинг,
Беназир мулки саодат,
Ўзбекистоним ўзинг.

ИСТИҚЛОЛ ФИДОЙИЛАРИ КАШШОФИ

Истиқлол фан ва маданият тимиз фидойилари руҳларини шод этмоқда, халқимизга умтишдаги улуг устозлар, шоирлар, донишмандлар, эл раҳбарларини эслатмоқда, хурматларини урнига қўймоқда. Бу ишларнинг кашшофи эса-олимлардир. Қуйида ана шундай кашшофлардан бири ҳақида сузламоқчимиз:

«Маънавият» нашриёти «Истиқлол қаҳрамонлари» туркумида бир неча китобчи чоп этди. Чунончи, Абдулла Авлоний «Танланган асарлар»нинг икки иррик жилди, Махмудхўжа Бехбудий «Танланган асарлари», Сидқий Хондайлик «Танланган асарлари», Каримбек Камий асарлари... Мазкур китобларда тўпловчи, суз боши, изоҳ ва лугатлар муаллифи Бегали Қосимов (айримларида Рамида Жавҳарова, Олим Тулабоевлар кумаклашганлар). Бу йилги нашрлар туркумига олимнинг унга яқин шундай «излаб-излаб толган» китоблари босилиб чиққан эди. Истиқлол олимнинг кучига куч, имкониятига имконият қушди: унинг эзгулик йўлидаги фаолияти барқ уриб йўлдош қолди.

Сир эмаски, марҳум шоир ва олимлар асарларининг ҳар бири нашри уларга янгидан ҳаёт бағишлаш кабиридир. Шу боисдан ҳам Бегали Қосимовнинг бундай хайри хизматлари таҳсинга лойиқдир. Олим Махмудхўжа Бехбудий асарларига ёзган сузбошида фидойи давлат арбоби Файзулло Хўжаевнинг Бехбудий ҳақидаги фикрини келтиришни лозим толади: «Сийёсий, ижтимоий фаолияти ва билимининг кенглиги жиҳатидан Туркистоннинг уша вақтдаги жадидларидан унга тегиб келадигани йўқ деб ўйлайман». Сунгра Урта Осиёнинг сарвар жадиди хушсуида профессор Бегали Қосимов ёзади: «Махмудхўжа Бехбудий XX аср буссағасидаги Туркистоннинг орзу-армонларидан бири си-фатида майдонга келди. У ўз даврининг ижтимоий-сийёсий ҳаракатларида фаол катнашган энг йирик намонандиси, янги замон ўзбек маданияти-нинг асосини эди. Туркистон жадидларининг тан олинган раҳмасини, муқтадир жумхурият теғосининг яловбардори, янги мактаб гоёсининг назаричисини, ўзбек драмачилигини бошлаб берган бирин-

чи драматург, театрчи, но-шир, журналист эди». Профессор Бегали Қосимов қаламига хос хусусият уба-босиқлик билан замон ва шахс моҳиятини ёритиш, муаммоларни тегишли тарзда кўя билиш ва ҳал қила билишидир. «Карвончилик» сарлавҳали мазкур сузбошида мунаққид Махмудхўжа Бехбудий фаолиятининг асосий қирраларини оша билан ва ижтимоий адолат нуқтаи назаридан баҳо берган.

Абдулла Авлоний ижоди Бегали Қосимовни кўндан буюн йиқитириб келади. Олимнинг «Тошкент тонги» номли Абдулла Авлоний китобини эълон қилгани, «Туркий Гулистон ёхуд ахлоқ», «Усон миллат» номларида талай нашрларни амалга оширгани кўпчиликка маълум. Мазкур нашр эса Абдулла Авлоний ижодини янада мукамилроқ тарзда элга етказишни мақсад қилган. Бу икки жилд Абдулла Авлонийнинг шоир, маърифатпарвар, драматург, ношир, журналист, маърифатчи, муҳаррир ва педагог мухтассос сифатида, давлат арбоби сиймосида гавдалан-тириш имконини берган.

80-йилларда Бегали Қосимов айрим ҳамкорлар билан Сидқий Хондайликнинг

СУМАНБАР ДАРДЛАР

Фарида Афрўзнинг «Кўзим маним» китобини ўқиб

Суманбар қош, суманбар кўз, суманбар боқира буюқларда таранмуш эди. Кўнларимизга, лаҳзаларга шукрона айтиб, фавқуллода ташбеҳ ва тавсифлар: «Остонада кимдир инграйди, Ийе? Муҳаббат, сен, кўчадаминг?!», «Бахтим ўпай десам пешонаси йўқ», «Дунёларга ярашиб кетдинг», «қуйдирмажон — қуйдирма, қирқим», «Бизни қайси сўзи оғир беқалблар, қўзи оғир гуноҳкорлар айирди?!»... «Парчаланиб-парчинланиб» сингари бадий топиламан қашф этади. Унинг гоҳ суйимли ва суйгун, гоҳ исбнкор ва тезоб, гўзал бадияти халқчиллиги билан ҳам таҳсинга лойиқ. Эътибор берайлик: мақол ва маталлар, ўзбекона урф ва адумларга хос ибораларни қўллаш «яримта кўнгли» (кўнгли ярим, синик), «етти уласак» (етти ухлаб, тушга кирмаган), «бизга ичкканга ичкиб яшаш» (соғиниб яшаш), «илвирган жон» (қийналган жон), «икки жони уйдадир» (уйни ўйлайди) ва ҳоказолар. Шунингдек, «ялмоғиз, алвасти кампир қирқ ялаб, тўймаган аждар ва аждархорларни шеърятта киритаркан ўзи «палак ёзган юрти» Фарғонача қочирим, мулозимат, меҳр-оқибат, Учқўприкнинг Хонхўжа қишлоғидаги тириклик тарзлари, болалик дунёларидан толган-тутганларидир деб ўйлаймиз. Ўзи сабоқ олган «Ниҳол»даги йиллари унинг ижод бисотиغا айланганлигининг гувоҳи бўламиз.

Мана, ўша дард ва изтироблар «оҳу армонлар», «хавотир ханжарлар», фарғоналик «қизғалдоқ — кўнгли», «умрга қадалган ханжар — муҳаббат» бўлиб, қанчадан-қанча мухлислар дилига шитоб кириб, қақмоқдай кўнгли осмонларини қақнаиб бормоқда. Китобдаги менга таниш ўша имзо, ўша туйғу ва ҳаяжонлар бугун тиниб-тиникиб оройиш топаётгани кувончи. Фаридаданги табиати, диди, дили, тилидан келиб чиққан кутилмаган қасирғали тарзу тароватдадир.

Фарида Афрўзнинг муқтадирлик эпкинлари теккан кўнгли-қўкси яйраб, тоғдай кўтарилиб, антикиб-антикиб қўлайди.

Ўзбекистон, ўзганинга ҳон тикаман,
Ургиларин, беқлигинга чин бекаман.
Ўқиб:

Ўтда куймас, сувада чўкмас энди
бу Ватан,
Ер қуррасин манглайга битилди.
«Ўзбек»

дея Истиқлол шукронасини бутун оламга кўз-қўзлагиси келади. Аммо шоира, «ортага қайтмоқ беқлар учун ўлимдир бешак» деб ўзбекона, жўмард гапларни айтarkan:

«Ватан, сенинг меҳринга муштоқ,
Истиқлолинг бошинга гўлтоқ.
Қақмоқ элим, қақна, нуриг соч...»

деб юртдошларни, халқни Тумариснамо ҳайриқир-хитоблар билан бир тану, бир жон бўлишига қақиради. Чунки шоира китобнинг бошидан охиригача хош ишқ-муҳаббат, хош умр, хош армон — умид, нима ва ким ҳақида фикр юритмасин китобхонини уйқоқликка, оғоҳликка қорлаб туришни унутмайди.

Ҳақким йўқдир нолимоққа,
афгон чекмоққа,
Қодирлар руҳи энди чирқирамас
ҳеч.

Ёғий, сенинг фурсатинг йўқ
уруғ экмoққа,
Ўтди гўрлик, битди кунинг, энди
жузда кеч.

деркан, илоё кеч бўлгани рoст бўлсин
деймиз биз китобхонлар ҳам шоира ҳўкимга дуо қўлиб.

Бугунги китобхон, бугунги мухлислар олдига чиқиб, анча-мунча сўзни маъқул айтиш, анча-мунча китобни манзур этиш осонмас. Фарида Афрўз эса бунчи юрак-юракдан ўтқариб, кайта-қайта имон ва имкониятларини ишга солиб, китобхон қалбига йўл топа билган дангал ва мардона шoirадири. У ўз китобхонлари қалбига ўйлаб-ўйламоқ, севиб-севилмоқ, ўлиб-тирилмоқ дардида, абгор кўнгли, шикаста туйғулар тўдосини жон ритастига кўз муноқодай ўтқарган ҳолда кириб бормоқда. Бу китоб унинг тўртинчи тўплами. Китобдан китобга ўсиб тоблаган, суманбар дардлар, кўз ва сузлар билан синизинг қалбингизга кўз солаётир. Каминна ҳам бу тўпламни бир нигоҳ ташлаб, бир варақлаб чиқиб, шадарин ва тошқин мулоҳаза ва мушоҳаданин, таассурот ва кечиналарини оша, қадрили китобхонлар билан баҳам қўриб ҳолос.

Хали гап кўп: баҳо ва одил қарашлар олдинда.

Малика МИРЗАЕВА,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси

Бир бола кўчада зор йўлаб кетаётган экан, ундан сўрабдилар: «Ҳой, бола сенга нима қилди, нега йўлдан кетди?» Бола жавоб қилибди: «Онам урдилар...». «Энди қаёққа кетаётурсан, бутам?» Бола жавоб қилибди: «Онамларнинг ёнларига». Йўлида кетаётган бобо тўхтаб, бир дарбоза ёнидаги сулчанага ўтириб, ҳаёлот дарёсига чўмибди: «Эй, Онаизор...»

Киргиз биродарларин қилган ишга ҳамоно ақлим етмайди. Наҳотки, номерд жангари террорчиларни яниб, йўқ қилиб ташламадилар! Минг афсусл! Домлажон, айтинг, ўша воқеадан яна қандай маъно чиқди? — Улишинг мумкин, отилишинг мумкин; ҳар нима бўлишинг мумкин, аммо Ватанин сотмай! Мана, шу маъно!

«Навбахор» тўпламини нашрга тайёрлаган эди. Янги нашр эса Сидқий асарлари мукам-маллиги, серқирралиги билан эътиборга моликдир. Бегали Қосимов Авлоний ва Хондайликнинг ижодларидаги пандномачилик, диний-маърифий қарашларга ҳам аҳимият беради. Ҳикмат, насихат шарқ адабиётининг гули. Шарқ адабиёти, агар таъбир жоиз бўлса, дунё адабиётидан та-фақкур меваларига сероблиги билан ажралаб туради.

«Мен ўзим кимман»,
Ташланди қулдоқ,
Сен ўзи кимсан
Сувага чўккан тош.
Шўрлик ишқини «эски тегирмонга» менгазайди шоира.

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

ВАХОБ РАҲМОНОВ, ФИЛОЛОГ ФАНАРИ НОМЗОДИ, ДОЦЕНТ

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

КУЮНЧАКЛАР

Гар таҳдид солинса, балки шахидим,
Байрогим қўлима, бўқилмас комат.
Иккам саксондаги бир мўсафидмен,
Керак бўлса қўлга олгум автомат!!!

лабларининг қалинлиги, ўзининг сиполиги, секин ҳаракат қилишдан бу лақаб берилган бўлса керак. Бунинг устига домла кам сув ичардилар. Баъзан ўз-ўзини танқид қилиб қолардилар ҳам... «Туядан сўрабдилар, ҳой, туя, нега сенинг бўйинг қийшиқ?». Туя жавоб қилибди: «Қани айтич, менинг қаерим тўғри?» Шунанга, азизим, биз туя бўлганимиздан асло ранжмаймиз. Қийшиқроқ томонимиз бордир... Хўтук бўлмаганимизга шўкр қиламоқ.

«Ватан, ушбу ҳокисор тупроқ,
Уфқларга тинмай йўллайди.»

Камера деворлари оч ҳаво ранга буялган. У Лубянкадаги ички турманинг учинчи қаватида жойлашган. Бу қаватдаги камераларнинг кўпчилиги Ягода НКВДга раҳбар бўлиб турган вақтларда «зодагонлар камераси» деб аталарди ёки ҳисобланарди. Улар юқори мартабали маҳбусларга ва аж-набийларга мулкжалланган эди. Ягоданинг камерасида тузуқна темир кроват бўлиб, унда ҳатто кундуз кунлари ёнбош-лашга ҳам рухсат бериларди. Кроватдан бошқа яна чоққина стол, курси ва ёғоч тоқчалар ҳам бор эди. Камерада, албатта, параша ҳам қўйилганди.

Уни 1937 йилнинг апрелида қамоққа олишди. НКВДдаги ишдан олингандан бери у ярим йилдан ортиқроқ эркинликка эришди. Қажрага учраган шуро амалдорларидан бирон-таси ҳам бу қадр узок муддатда эркинликка юрган эмас эди. Бундан ташқари бузилиб кетган истисноларни ҳисобга ол-маганда уларнинг ҳаммасини қийнашган. 1937 йилнинг бо-шида Сталин «халқ душманларининг ҳаммасига жисмоний таъзия қораларини кулш» тўғрисида буйруқ берганди. Би-нобарин, сиёсий маҳбусларнинг ҳаммаси жисмоний қийноқ азобларига дучор қилинарди.

Ягодани қийнашди. Сталин Ежовга бу чорани Ягодага нисбатан қўлламастик тўғрисида буйруқ берганди. Қамалишдан олдин утказган ярим йилни Ягода ўз ҳаётининг энг дахшати кунлари деб ҳисоблайди. У ўзининг қамалиши ва отиб ташланишини билар эди. Ишдан олиб ташлангандан кейин шуро аъёнларининг ҳаммасининг тақдирини шундай буларди. Қачон қамашаркин деб кутиб ётиш қамалишининг ўзидан кура баттар эди. Шунинг учун уни Лубянкага олиб келиб, камерага киритиб, орқасидан темир эшикни ёнганларида у ҳатто алланечук энгил торти-ди.

У Кремлдаги ўз квартирасида қамоққа олишларини ку-тиб ўтирди. Бу квартирада яшай бошлаганига бор-йўги бир йил бўлган эди. Квартира муъжазгина бўлиб, унча қўлай эмас эди. Бир замонлар Кремлда рус подшолари тож кий-иш маросимларини ўтказишар эди. Октябр инқилобидан кейин ҳашаматли баҳайбат хоналар зифатлар ва тантанали мажлислар ўтказилмаганди залларга айлантирилди. Юк-сак мартабали зодагонларнинг айримларигагина Кремлда-ги аввал майда хизматчилар, дин пешволари турган жой-лар берилди. Квартираларнинг мазаси йўқ эди, лекин обрўни айтмайсизми? Кейинги йилларда Кремлда ким истиқомат қилишини Сталиннинг шахсан ўзи ҳал қиларди. Шунинг учун Кремлдан квартира олган одам энг юксак чўққиларга кўтарилган ҳисобланарди.

Тахминан 1936 йилдан бошлаб, Кремлда истиқомат қилувчи одамларни Лубянкага кечаси олиб кетадиган бўлишди. Улар бир-бирлари билан учрашишдан ва гап-лашишдан қўриқиб эдилар. Сўхбатдоши уртасига «халқ душ-мани» бўлиб чиқishi мумкин эди. Ягода ҳам бошқаларга ўхшаб пусиб-биқиниб, одамлар билан учрашиб қолишдан қўриқиб уйига етиб оларди. Темир йўллар комиссарлигида-ги хизматчилар уни қўрмаганга олиб ўтиб кетишар, агар Ягода улардан бирон нарса сўраб қолса, қуруқчина қилиб қисқа жавоб беришарди. Қария Авербахлар ва хотини Ра-иса тўғрисида у ҳеч нарса эшитмаган, уларни жўнаб ке-тишга улгурган бўлишга керак, деб ўйлар эди. Леопольд Авербах қамоққа олинган, афтидан, дарҳол отиб ташлаш-ган бўлса керакки, газеталарда уни фитначи ва ашаддий троцкийни деб ёзишарди. Қамоққа олиниши билан дарҳол ўлдириб юборилмаганди одамлар тўғрисида, одатда, шунақа деб ёзишарди.

Кўпгина одамлар чекистарга келиб, олиб кетишини кутиб ўтирмай, уларнинг жонларига қасд қилишарди. Аммо Яго-даннинг бундай қилишга қўриб етмасди. Ҳар ҳолда, унинг кўнглида умид шами ҳали учиб қолмаганди. Ежов Сталин Сочидан қайтганидан кейин уни қақиражанини айтди. Бироқ Сталин Москвага қайтиб келди, лекин уни қақирмади. Қабулга кириш учун уринишлари эса беҳуда кетди.

Турма камерасида ўтириб, қамалишдан аввал ўтган олти ойни эслаганда, гуё дурбиннинг тескари томинини ўгириб қарагандай, бу ойлар ундан оқиблаб кетарди. Бу ойларда содир бўлган воқеаларнинг ҳаммаси унга нафақат олис воқеалар бўлиб қўринар, балки ўфқдаги нуқталар каби май-да ва гира-шира туюларди. Улар бирон-бир мўҳим қимматга эга бўлиши ҳам ва ҳеч қанақа қимматга эга бўлмалиги ҳам мумкин эди.

Баъзи воқеаларни у хотирасида тиклаб, ўзига ўзи барча тафсилотлари билан ҳимоя қилиб бермоқчи буларди. Агар шундай қилса, маъноси ўзи учун унча равшан бўлмаганларнинг маъзини қачис мумкин буларди. Мана, масалан, у билан Ежов ўртасида бўлиб ўтган гап-сузини олайлик. Қамоққа олинишидан икки-уч ой олдин Ежов унга қўнғирок қилиб, ҳузурга келишни илтимос қилди. Фақат Лубянкага эмас, партия Марказий Комитетига. Ежов Яго-даннинг ўрнига тайинланганига қадар у ерда қадрлар бўлимига бошчилик қиларди ва ҳамон у ерда кабинетни бор эди.

— Сизни тақлиф қилишимдан мақсад, — деди у Яго-дага, — бир иш бўйича сизни гувоҳ сифатида сўроқ қилмоқчиман. Қанақа иш эканини ҳозир айтман. Дастав-вал, сизни Лубянкага қақирмай, нега бу ерга қақирганининг сабабини тушунтирай. Нега десангиз, сиз-ни қўриб кетмасин дедим.

— Мен қўрқоқлардан эмасман, — деди Ягода. Унинг кўнглида қўрқув тўғриси Ежовга нафрат билан олишмоқда эди. Ежовнинг мулоийм ва айни чоқда жиндай кинояли та-бассуми Ягоданинг аҳволини жуда яхши билиб турганидан далоят берарди.

— Биламан, сиз дуворак одамсиз, Генрих, — деб жа-воб берди Ежов. У авваллари ҳеч қачон Ягодага номини айтиб муомала қилмас эди. — Бироқ бу ўринда ҳеч қанақа дувораклик талаб қилинмайди. Мен манави авлини, яъни граждана Селивановани нима қилишни билмай қолдим. Биз уни қамоққа олдик, бироқ у «Халқ душманининг хоти-ни эмасман» деб икки оғвини тираб туриб олди. Сабабки, унинг эрини ҳе йўқ, бе йўқ, бекордан-бекорга нариги дунёга жўнатиб юборган эмийшми?

— Қамоққа олинунига қадар Ягода бир неча марта Сели-вановани қўнғирок қилган эди. Телефон жавоб бермади. Телефон нега жавоб бермаганининг сабабини у энди ту-шунди.

— Ана шунақа. Марҳамат қилиб, менга тушунтириб бе-ринг. Нима гап ўзи? — деб давом этди. Ежовнинг кўзларида қувноқ учкунлар йилтиллади. — У сизга орқа қилляпти, сиз билан бирга Қримда бўлганиман дегаяти.

— Уртоқ Ежов, гап нимада эканини жуда яхши билиб ту-рибсиз-ку, — деди Ягода ласт овозда.

— Йўқ, мен ҳамма гапдан хабардор эмасман. Мен сиз-нинг бу аёл билан алоқангиз борлигини биламан, бироқ Шуро Иттифоқи ва унинг жазоловчи органларини Генрих Ягоданинг туларни ким билан ўтказиши ёҳуд ўтказгани зар-рача қизиқтирмайди. Гап бунда эмас. Гап фақат шундаки, Селиванов халқ душмани бўлганимди ёки бўлмаганимди?

— У Ягодани очикдан-очик мазах қилмоқда эди. Ягода деди: — Бу гапларнинг нима ҳолати борлигини тушунмаяман. Достоевский-болзлик-ку булар. «Жиноят ва жазо»даги Рас-кольниковни сўроқ қилаётган Порфирий Петровичнинг баъ-ни узи... Селиванов зараркунда бўлганимди-йўқми — мен бу гапдан бутунлай бехабарман. Булган бўлиши мумкин. У тез-тез хорижга бориб туради. У ерда истаган одами бил-ан учрашиши мумкин эди. Бироқ мен уни бутунлай бошқа мулохазалар билан Ростовда қўлга олишни буюрганман.

— Бутунлай бошқа мулохазалар билан дейсизми?

— Ҳа. Худди шу сабабдан мени НКВДдан олиб ташлаш-

ди. Ежов тусатдан баланд овозда қўнғирок юборди. Бу шу да-ражада қўнғирок бўлиб қолди, Ягода унча анқайиб қараб қолди. Ежовнинг қўлиши галати эди — у оғзининг ярми бил-ан куларди, иккинчи ярми эса, худди шизадан булгандек, қимир этмасди.

— Сиз нега мени мазах қилаясиз? — У бу саволни зар-да билан бермоқчи бўлди. Ахир, у ўзининг булар бўлмаста қўриқиб кетадиган қўён юраклардан эмаслигини, Ежовдан ҳам заррача ҳайқилмаслигини ҳурсатиб қўйиши керак-да! Бироқ у зарда қилишни эплаёлмади — саволи инграшга ўхшаб эшитилди.

— Мазах қилаясан дегясизми? Йўқ, Генрих, унақа деманг. Мен мазах қилаётганим йўқ. Сиз тахминингизни айтганин-гизда мен узимни тўхтатиб қололмадим, холос. Ишонмай-сизми? Мен сизга исботлаб бераман. Тахминларингизни Иосиф Виссарионовичга етказаман ва айни пайтда у сиз-ни қабул қилишга ваъда берганини ҳам эслатаман. Май-лими, шундай қилсам?

— Ихтирингиз. Шундоқ қиламан десангиз мен нима ҳам дердим, — деб жавоб берди Ягода урнидан турар экан.

Унинг ўрнидан тургани Ежовга ёқмади — гуё чиндан ҳам улар дўстона сўхбат қўриб ўтиришпти-ю, Ягода ўзи иста-ган пайтда бу сўхбатга чек қўйиши мумкиндай...

— Майли, Генрих, сизга жавоб. Лекин битта кичкина са-волим бор — шунга жавоб бериб кетинг. Назаримда, Нина Селиванованинг тақдирини сизни ортиқ қизиқтирмай қўйган-ми дейман-да? Мен уни қўйиб юбораманми-йўқми, сизга ба-рибирми?

Президентимиз И. А. Каримовнинг қатагон қилинган ватандошларимиз хотирасини абадийлаштириш ҳақидаги қарори муқтадил мамлакатимизда ижтимоий адолатни тиклаш йўлида жуда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Маълумки, 84 йил ҳукмронлик қилган шўро ҳокимияти бутун тарихи давомида муттасил равишда давлатни зуравонлик билан, қатагонлар йўли билан бошқариб келган ва шу сиёсати оқибатида ер қуррагининг олтидан бар қисмини ташкил қилувчи баҳайбат ҳудудда қўрқув империясини вужудга келтирган эди. Бу империянинг дахшатли зулмини фақат ўзбеклар эмас, ўша пайтда шу давлат таркибига яшаган бошқа халқлар ҳам етарли даражада тортди. Албатта, бу зуравонлар ичиде, айниқса, И. В. Сталин алоҳида ажралиб туради. Инсоният тарихида зуравонлар, муқтабидлар, зolim ҳукмдорлар кўп ўтган, лекин уларнинг ҳеч қайсиси ўз фуқаросини, ўз халқини Сталинчилик қирғин қилган эмас. Сталин яратган мўр-у малаҳга ўхшаш тоталитар зулм машинаси моҳиятига кўра жуда муқамал эди. Бу машина ишга тушиб кетгандан кейин ҳеч кимни, шу жумладан, ҳатто ўз эгаларини ҳам авб ўтирмас, тишларига илинган ҳар қандай кимсаннинг суққарлини қасрилатиб ғажиб йўқ қилмагунча қўймас эди. Шўролар замонида халқлар бошига тушган қонли фожалар қайта тақорланмаслиги учун бугунги авлод тоталитар тузумнинг моҳияти нимада эканини яхши билимоғи керак.

Ўзғибтирилувчи ҳавола қилинаётган мазкур асар «Смена» журналининг 1990 йил июл сонидан олинган. Сизга маълумки, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бир неча йиллардан бери сталинча қатагон қурбонлари — адиблар, сиёсий арбоблар, оддий инсонлар ҳақида муттасил материаллар эълон қилиб келаётди. Яқинда айни шу мавзуда «Мангу лаҳза» рўқнини очиб, филология фанлари доктори Наим Каримовнинг ҳужжати мақолаларини бериб келаямиз. Мазкур чиқишлар газетхонларда катта қизиқиш уйғотмоқда. Атоқли адабиётшунос олимимиз Озод Шарафиддинов томонидан тақдим этилган қуйидаги асар ҳам айни шу мавзуда. Бу каби чиқишларимиздан қўзланган мақсад эса яқин ўтмишимизни теранроқ билиш, собиқ тоталитар тузум оқибатларидан қўрқор хабардор бўлиш, Истиқлолнинг кадр-қимматини, демократик кадрларни устиворлигини юракдан ҳис этириш.

ТАҲРИРИЯТ

— Мутлақо барибир, — деди Ягода. Унинг эсида қолгани шу бўлдики, бу сўхбатдан кейин у Эски майдонга чиққанида, Нина тўғрисида ортиқ ўйламай қўйган эди. У бошқа нарсани ўйлаб кетди — Ежовнинг кул-тиси қандай маънони аңглатаркин? Агар уни НКВДдан олиб ташлаганлари Селивановнинг қатли учун бўлмаса, нима учун ишдан олишди экан?

Шундан кейин кўп ўтмай Ягодага Поскребишев қўнғирок қилди ва уни Сталиннинг дада ҳовлисига қақирлиганини айтди. Сталин гапининг индаллоқидан олди.

— Ежовнинг айтишича, сиз нима учун НКВДдан ишдан олинганингизни билмас эмишсиз?

— Уртоқ Ежов адашди, — деб жавоб берди Ягода. — Ёки мен унга айтган гапларни сизга нотўғри етказган бўлиши ҳам мумкин. Мен гуноҳини нимада эканини била-ман, Иосиф Виссарионович. Шунинг учун шикоят қилмаюл-ман.

— Ўйлайсизки, мен сизни отиб ташлашга буюрганингиз дипломатик қўриб сабабидан ишдан олганман.

— Худди шундай, Иосиф Виссарионович!

— Унинг хотини билан ишрат қилгингиз келиб қолувди-ми? Шунинг учун эрини отиб ташлашни буюрдигизми?

— Худди шундоқ. Узимни оқлаш учун ҳеч нарса дедилмаман.

Сталин тарғил қўзлари билан унга ўқрайиб қаради ва трубасизга тамаки сола бошлади.

— Бир ўртоқ булар эди, — деди у. — Фамилияси Бог-данов...

— Москва шаҳар партия комитетидамми?

— Йўқ, бу бошқа Богданов. Россияда нима қўп, Богдан-новлар кўп. Итти урсанг, Богданов ташлайди. Мен айтганга одам Жонвада яшаган, муҳожир бўлган. Инқилобдан олдин. У Илчи билан кўп гап талашарди.

Сталин ўрнидан туриб хона бўйлаб юра бошлади.

— Менинг тўғримда Илчиға хиёнат қилган деган гаплар юради. Гуё унинг гоғларини гарқ қилдириб юбориш учун дарё-дарё кон туккан эмишман. Кекса болшевикларнинг ҳаммаси мени ана шунда айблашди. Ҳозирча эркинликда юрганлариди... Сиз уларнинг уларига гап ўгирлайдиган апар-атлар урнатгансиз. Улар деворда микрофонми ёки бошқа бирон балои баттарми борлигини яхши билишарди. Лекин шундоқ бўлса ҳам уларнинг тийиб туришолмайди, албатта, оғизларидан бирон гап чиқиб кетади. Уларнинг нима деб валақатларларини менга етказиб туришарди. Май-ли, бу гапни қўйиб турайлик. Жанвада бўлган воқеани эши-тинг. Мени Илчиға хиёнат қилишда айблатганлари учун Илчи тўғрисида баъзи гапларни айтиб бермоқчиман. Шун-дай қилиб, десангиз, Илчи Ленин Жанвадан бир ўртоққа анча пул бериб, Россияга жўнатарди. Пуллар партия ишига аталган эди. Халиги ўртоқ пулни Петербургда ва Мос-квга етказиб бермоғи керак эди. Лекин у Россияга бор-майди-да, тўғри Парижга йўл олади. У ерда ҳар хил ма-шархоналарда ишрат қилади, майхўрлик қилади, ёнидаги пулдан бир тийин ҳам қолмагандан сунг Жанвага қайтиб, Лениннинг олдига таваба-тазарру қилади. Узини партия су-дига беришларини илтимос қилади. Хуллас, бинойидек олиғр одам экан у. Уни, албатта, партиядан ҳайдамоқчи бўлишарди. Лекин Ленин уни ҳимоя қилади. Унга қаттиқ ҳи-соби беришарди ва шу билан қифояланмишарди. Айни шу кез-ларда Ленинга боғлиқ Богданов деган одам рўпара келиб қоларди. У ўқимлиши, олим одам бўлган. У партия Марка-зий Комитетининг курсатмаларига қарши мақола ёзган экан, Яъни Ленинга қарши. Жанвадаги мажлисларда ва яна хо-рижнинг қаеридадир мақоласини ҳимоя қилипти. Шунинг

учун Лениннинг талаби билан уни партиядан ўчиришпти. Ушунда кимдир Ленин билан баҳс қилипти. «Буниси қандоқ бўлди? — депти у Ленинга. — Ўғри ва пийниси одамни партиядан ўчирмайсиз, яхши ўртоқни эса оғмачилиги учун партиядан ҳайдаб соласиз?» «Бошқа иложи йўқ-да! — деб жавоб берипти Ленин. — Шундай қилмаса бўлмайди. Ана-ви муттаҳам ҳали бизнинг бирон қор-ҳолимизга яраб қоли-ши мумкин — катта ҳужалиқда ҳар хил арқон керак бўлади. Аммо одам сиёсий хатолар қилиш йўлига ўтса, у мафку-равий оғмачилик йўлидан кетадиган бўлса, бу бутунлай бошқа гап. Бошқаларни қалғитиб, йўлдан урмаслиги учун бунақа одамни ҳайдаб солиш керак». Тамом-васалом.

Сталин қўзларини қисди. Бу унинг учун табассум ўрни-ни босар эди.

— Мен бу воқеани сизга нима учун гапириб берганим-ни тушундингизми?

— Ҳа, тушундим, лекин чалароқ тушундиммикан...

— Ҳеч нарсани тушунганингиз йўқ. Кўриб турибман — башарангиз айтиб турипти. Мен сизни НКВДдан Селиванов важдан олиб ташлаганини йўқ.

У хона бўйлаб оқимлашда давом этди, лекин энди қил-майиши йўқолган эди. У Ягодага ҳақиқатни айтмоқчи эди, яъни уни Гитлернинг хоҳиши билан ишдан олганини гапи-риб бермоқчи бўлувди, лекин охири дақиқда узини бун-дан тийиб қолди. Унинг Гитлернинг талабларига ён бери-ши мумкинлигини ҳеч ким билмаслиги керак — бу Сталин-ни камситарди, иззат-нафсига теғарди. Шунинг учун Яго-дага ҳам Каганович билан Молотовга айтган гапни айтиб қўя қолди. У Ягоданинг истеъфосини 1932 йилдаги Рютин

қўйилди, негаки у учинчи суд жараёнида айбланувчи сифа-тида қатнашмоғи керак эди. Москвада бўлиб ўтган суд жараёнлари ичиде буниси энг каттаси ва энг муҳими бўлмоғи керак эди.

Ҳибсга олинган чекистарлар узларининг нима сабабдан қамоққа олинганларини жуда яхши тушунишарди. Уларнинг айби шунда эдики, улар керагидан ортиқ даражада қўп на-рсани билишарди. Улар Сталин учун тарих қаршида ноқулай гувоҳлар бўлиб қолишлари мумкин эди. Уларнинг фаолияти миллионлаб одамларни жисмонан қириб ташлаш-дан иборат бўлган. Бунинг учун махсус бўлим ёҳуд алоҳида тажриба талаб қилинмас эди. Уларнинг ўрнини овлоқ ви-лоятлардан олиб келинган чекистарлар ва синчилаб текши-риб қўрилган коммунистарлар эгаллашди. Уларни партия Мар-казий Комитетининг кадрлар бўлими излаб топарди.

Ягода камерасида ўтириб, ўзининг қамоққа олинишини ва биринчи сурогини эслаб кетди. Бир неча кун мобайни-да уни орқасидан таъкиб қилиб юришди. Унинг қўнчиб ке-тишидан қўрққанлари учун шундай қилишгани йўқ — у қўнчиб қаёққа ҳам борар эди — тартиб ўзи шунақа эди, ҳам-маси бир замонлар белгилаб қўйилган қўнчиб бўйича қили-нарди. Унинг хизмат машинасининг орқасидан битта, баъ-зан эса иккита машина тушар эди. Темир йўллар Халқ Ко-миссарлигининг йўлида кузатувчилар пайдо бўлиб қолди. Ниҳоят, кечаси соат иккида унинг Кремлдаги квартирасида қўнғирок жиринглади. Фуқароча қийинган икки киши қириб келди.

— Фурсати келдими? — деб сўради Ягода. — Ҳа, Генрих Григорьевич, — деб жавоб берди чеки-стардан бири. — Фурсати келди.

«Ана кетаман, мана кетаман» деб қамалишини кутиб ётган бошқа аъёнлар каби у ҳам энг зарур буюмлари жой-ланган чоғроқ чемаданчани аввалдан тайёрлаб қўйган эди. Уни автомобилга ўтказиб, Лубянкага олиб кетишди. У ерга боргандан кейин узундан-узоқ йўлақлардан олиб ўтишди. Йўлақларнинг охирида бир қизил чироқ, бир яшил чироқ учиб-ёниб турарди. Қизил чироқ йўлақдан бошқа бир маҳбусни олиб келишайганини билдирарди. Ягода девор-га ўгирилиб, уни олиб ўтиб кетишларини кутмоғи керак. Утиб кетаётган маҳбус уни, у эса ўтиб кетаётган маҳбусни қўрмаслиги керак. Лифтда юқори кўтарилганда, кейин яна йўлак бўйлаб юришди, ниҳоят, «Бокс»га кичиб боришди. «Бокс» деганлари вақтинчалик қроватсиз ётиб қинама камера эди. Ягода шу камерада эрталабчага ўтириб чиксам керак деб ўйларди, бироқ чорак соат ўтгач, камеранинг эшиги очилди.

— Фамилиянг?
— Ягода.
— Исинг ва отангинг исми?
— Генрих Григорьевич!
— Тш... Шивирлаб гапириб керак. Кетдик.

Яна лифтга тушишди ва йўлак бўйлаб юришди. Ниҳоят, уни чоққина бир хонага олиб киришди. Хонада оқдигини стол ортида ҳамаси йигирма беш ёшларга кирган, тунд қивфали йигит ўтирарди. Стол ёнида курси турипти. Ягода курсига ўтирди.

— Тур ўрингдан! — деб қичқирди чекист. — Рухсат бе-рилганда ўтирасан.

Ягода ўрнидан турди. Аламидан дағ-дағ қалтираб деди: — Авваламор қичқирман...

Чекист унинг ёнига келди-да, бор қучи билан башара-сига туширди.

Ташқаридан қараса, улар дўстона сўхбат олиб боравтгандай қўринарди. Қолаверса, ичкаридан қараганда ҳам шундай қўринарди. Ягода ҳамма нарса узғариб кетга-нини ва у энди ортиқ прокурор Вишинский билан тенгма-тенг туриб гаплаша олмаслигини билса ҳам, лоқал зоқиран дўстона сўхбат шаклини сақлаб қолишга тийишарди. Вишин-ский унинг бу интилишини қўлашга интилар, уларнинг узаро муносабатларида ҳеч қандай сохталик йўқдай қўрқатшига ўринар, гуё аввалгидай ҳамма нарса жой-жой-ида қолгандай қўринарди. Бир вақтлар, бир вақтлар эмас, яқин-яқинларда улар биринчи ва иккинчи Москва суд жараёнини тайёрлаб устиде бирга меҳнат қилишган. Бу НКВД биносидаги ўша кабинетнинг узиде содир бўлган. Фақат унда икковлари ҳам ёзув столи ортида ўтиришган эди. Ҳозир эса Ягода сўроқ қилинувчилар ўтиришган курси-да ўтирипти. Лекин Вишинский уни сўроқ қилгани йўқ. Айбонма лойиҳасини у ўзи билан олиб келди ва уни Яго-даннинг қўлига тутқазиб қўя қолди, балки у билан бирга мухокама қилиб, нималарнидир қўшишди, нималарнидир олиб ташлашди. Бу уларнинг биринчи сўхбати эди. Ягода судда асосий айбдорлардан бири сифатида иштирок этмоғи керак эди. Энг асосий айбдор эса, албатта, Николай Бу-харин эди. Шундоқ бўлгандан кейин ҳамма нарсани кели-шиб олиш керак, бироқ жойда бирон хатога йўл қўйма-ликнинг тадоригини қўрмоқ лозим. Бунақа хатони қўриб қолса, хорижий империалистик матбуот жон-жаҳди билан ёпишиб олади-ку! Аввалги жараёнлардан бирида шундай бўлган эди. Бефаросат терговчи Шуро ҳукуматининг обрусини тўқиб қўйди — у бир-иккита айбланувчи билан гувоҳга судда фитнакорларнинг Копенгагендаги меҳмонхоналардан бирида ўчрашиб туришганини гапириб беришни буюрган. Кейин маълум бўладики, бу меҳмонхона бир неча йил аввал ёпилиб кетган экан.

— Сиз билан бирга ишлаш осон, — деб Ягодани мақтаб қўйди Вишинский — Ҳаммасини келишиб олганимиздан кей-ин репетиция қилиб ўтиришнинг жоҳати ҳам қолмайди. Яна, қайдам. Ҳар ҳолда репетиция қилиб қўриган маъқулдир.

— Нима дейсиз?

— Галингизга қўшиламан. Репетиция қилсам, ўзимни ишончироқ ҳис қиларимиди...

Вишинский алланимани ёзиб олди, сунг деди: — Айтгандай, докторлар ҳаммасига имзо чекишди. Левин билан Казаклов. Улар судда сизнинг буйруғингиз билан Мак-сим Горький ва бошқаларни заҳарлашгани тўғрисида курсатма беришарди.

— Куйбишевни ҳамми?

— Вишинский нигоҳини унга қадаб, хо-ҳолаб қўлиб юбор-ди.

— Ҳа, Генрих Григорьевич, албатта, ўртоқ Куйбишевни ҳам. Биламан, бу ишга сизнинг дахлингиз йўқ, илгари менга гапирган эдингиз. Бироқ ушунда ҳужайининг олдига «Куй-бишевни мен улдиридим» деб ўзингиз мақтанганингиз учун, энди бунга ҳам жавоб беришингиз тўғри келади. Илож қанча? Шунақа қўлгили бемаъниликлар ҳам бўлиб турар экан-да! А, лаббай?

— Нима дейсиз?

— Галингизга қўшиламан. Репетиция қилсам, ўзимни ишончироқ ҳис қиларимиди...

Вишинский алланимани ёзиб олди, сунг деди: — Айтгандай, докторлар ҳаммасига имзо чекишди. Левин билан Казаклов. Улар судда сизнинг буйруғингиз билан Мак-сим Горький ва бошқаларни заҳарлашгани тўғрисида курсатма беришарди.

— Куйбишевни ҳамми?

— Вишинский нигоҳини унга қадаб, хо-ҳолаб қўлиб юбор-ди.

— Ҳа, Генрих Григорьевич, албатта, ўртоқ Куйбишевни ҳам. Биламан, бу ишга сизнинг дахлингиз йўқ, илгари менга гапирган эдингиз. Бироқ ушунда ҳужайининг олдига «Куй-бишевни мен улдиридим» деб ўзингиз мақтанганингиз учун, энди бунга ҳам жавоб беришингиз тўғри келади. Илож қанча? Шунақа қўлгили бемаъниликлар ҳам бўлиб турар экан-да! А, лаббай?

— Нима дейсиз?